

«Түрк Элдeринин Философиялык Мурасы»
I Эл аралык Симпозиуму

1.Uluslararası
TÜRK HALKLARININ
Felsefi Mirası
Sempozyumu

Editörler

Necmettin Tozlu Camgırbeg Bököşov
Vefa Taşdelen
Cıldız Urmanbetova
Kadiyan Boobekova
Kışımcan Eşenkulova Abdıraşit Babataev

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
YAYIN NO : 24

1. Uluslararası
Türk Halklarının Felsefi Mirası
Sempozyumu

Birinci Baskı
2019

Kapak Tasarım
Figen Meşeli

Fotoğraflar:
Ömer KÜFREVİ

ISBN: 978-605-9945-23-3

Sertifika No: 43026

Baskı
ALTAY MATBAASI
Kadıızade Mah. Hamam Sok. No: 13
Tel: 0458 211 57 29- bayburtgunlugu@gmail.com
BAYBURT

Bu yayının hiçbir bölümü, yazarın izni olmadan kopya edilemez;
dipnot vermeden alıntı yapılamaz; elektronik, mekanik, fotokopi vb,
yollarla kopya edilemez ve yayımlanamaz.

AHISKA TÜRKLERİNİN MİRASI: HALK İNANIŞLARI

The Heritage of Meskhetian Turks: Folk Beliefs

ETHEM, Mürsel* / EŞMELİ, İsmet**

Özet

Ulu bir çınar misali dört bir yana kök salan kadim Türk kültürünün dallarından biri olan Ahıska Türkleri, bugünkü Gürcistan sınırları içinde yer alan Ahıska bölgesine X. ve XI. yüzyıllarda gelip yerleşmişlerdir. Ahıska Türkleri, zamanla yerleştikleri bölgenin adıyla anılarak Meshet Türkleri veya Ahıska Türkleri şeklinde tanınmışlardır. Anadolu Türklüğünün bir parçası olan Ahıskalılar bunu her zaman bir gurur vesilesi olarak görmüşler ve bu sebeple türlü eziyetlere ve baskılara göğüs germek zorunda kalmışlardır. Belki de Türk ve Müslüman olmanın bedelini en çok onlar ödemiştir. Öyle ki, bin seneyi aşan bir zaman diliminde, vatan bildikleri yurtlarından zorla sürülmek ve kaçkın hale düşürülmek adeta onların tarihlerine ve kültürlerine bağlı olmalarının bir bedeliydi. Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nın ardından Ahıskalılar Stalin tarafından tecrite ve tehcire maruz bırakıldılar. Geri dönüşü olmaksızın zulme uğrayarak öz vatanlarından kovulan Ahıska Türkleri, o günden beri sürgün hayatı yaşamaktadır. Bugün hâlâ uğruna büyük bedeller ödemek durumunda kaldıkları din, adet, kimlik ve anadillerine dört elle sarılan Ahıskalılar, tüm dünya kamuoyuna Türk olduklarını haykıracak dirayette ve kararlılıktadırlar. Bununla birlikte Ahıskalıların büyük bir özveri ile sahip çıkmaya çalıştıkları kültürleri ve halk inanışları maalesef kamuoyu tarafından etraflıca bilinmemektedir. Bu çalışmamızda söz konusu eksikliğin bir nebze giderilmesi ümidiyle Ahıska Türklerinin tarihine kısaca değinildikten sonra bazı halk inanışları irdelenecek, en nihayetinde de bu inanışların dinler tarihi bilimi çerçevesinde kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

İnanış, “toplum veya kişi tarafından, bir düşüncenin, bir nesnenin, bir varlığın, bir olgunun gerçek olduğunun kabul edilmesi” anlamına gelmektedir. “Halk inanışı” ise, halk arasında dini kökenli olan veya olmayan ancak doğru olduğu halkın büyük kısmı tarafından kabul edilen; bu kabul doğrultusunda uygulamalara dönüşen ve insan veya toplum üzerinde etkileri olan inanışlardır.

Ahıska Türkleri asırlardır İslam dinini yaşatmakla beraber halk inanışları da toplumun günlük hayatında önemini korumaktadır. Ahıska Türklerinin asırlarca farklı kültür ve medeniyetlerle iç içe yaşamaları, onların “halk inanışları”nı etkilemiştir. Bunun örnekleriyle günümüzde de karşılaşmamız mümkündür. Fakat bazı inanışların ortaya çıkış dönemini tespit etmek mümkün değildir. Ancak, buna rağmen bu inanışlar günümüzde önemini korunmaktadır. Bazı inanışlara baktığımızda onların zamanla değişime uğradıklarını ve ilk anlamını kaybettiğini de tespit etmekteyiz. Halk

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Email: murselahıska@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Email: esmeliismet@gmail.com

inancılarını detaylıca incelediğimizde, bazılarının günümüzde varlığını devam ettiremediğini; bazılarının ise farklı anlam ve uygulamalarla devam ettiğini görmekteyiz. Bununla birlikte bu inançların ne zaman halk nezdindeki değerini kaybettiğini öğrenmek ve tespit etmek mümkün değildir. Ahıska Türklerinin bazı halk inançları diğer Türk topluluklarına benzer özellikler taşıırken diğer kısmı Ahıska toplulukları arasında bile köyden köye farklılıklar göstermektedir.

Halk inançları bir toplumun kimliğinin ortaya çıkarılmasında önemlidir. Asırlardır sürgün yaşayan Ahıska Türklerinin halk inançlarının bu milletin yaşamış olduğu coğrafyadaki kültür ve inançlarla bağı vardır. Bu çalışmamızda Ahıska Türklerinin kimliğini oluşturan ve koruyan mirası olarak halk inançları ve örf-adetleri üzerinde ulaştığımız veriler çerçevesinde bazı tespitlerde bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Meshet Türkleri, Halk İnançları, Kültürel Miras.

Abstract

Meskhetian Turks, who are one of the branches of Turkish culture which has taken root all around the world like an ancient tree, arrived at the Meskheti region which is in the borders of today's Georgia in the 10th and 11th centuries. In time, they were associated with the name of the region they settled in and were called Ahıska Turks or Meskhetian Turks. Meskhetians, which are a part of Anatolian Turkishness have always seen this as an element of pride, and therefore, they had to suffer various torments and oppressions. Perhaps, they have paid the highest price for being Turkish and Muslim. Such that, in a time period of longer than a thousand years, forcible removal of them from their countries they knew as their homeland and being put in a position of fugitives were almost a price for their commitment to their history and culture. Therefore, after WWII, they were exposed to isolation and deportation by Stalin. Meskhetian Turks, who were irreversibly deported out of their own homeland by persecution, have since been living a life of exile. Meskhetians who still cling to their religion, tradition, identity and native language for which they had to pay great prices are dedicated and determined to shout out to the peoples of the world that they are Turkish. Moreover, unfortunately, the culture and folk beliefs of Meskhetians that they try to protect with great dedication are not comprehensively known by the public. In order to reduce this dearth in question a little bit, this study will briefly discuss the history of Meskhetian Turks, examine some folk beliefs, and finally, provide a brief analysis on the place of these beliefs in terms of the science of history of religions.

Belief is defined as "acceptance by a society or an individual that an object, a being or a phenomenon is true." "Folk beliefs" are religious or non-religious beliefs that are accepted to be true by a large part of the public, those that turn into practices based on this acceptance and have effects on the person or the society.

While Meskhetian Turks have been taking part in the religion of Islam for centuries, folk beliefs are still important in the daily lives of the community. Meskhetian Turks' experience of living in different cultures and civilizations for centuries affected their "folk beliefs". It is still possible to encounter examples of this today. However, it is not possible to determine the time period in which some beliefs emerged. Nevertheless, these beliefs are still important today. When we look at some beliefs,

we see that they have changed in time and lost their initial meaning. When we examine folk beliefs in detail, we see that some of them are extinct today, while some of them are still going on with different meanings and practices. Furthermore, it is not possible to learn about and determine when these beliefs lost their value in the public's eye. While some folk beliefs of Meskhetian Turks have similar characteristics to those in other Turkic communities, others differ from village to village even among Meskhetian communities.

Folk beliefs are important in revealing the identity of a society. The folk beliefs of Meskhetian Turks who have been living a life in exile for centuries are connected to the culture and beliefs in the geography this nation have lived in. In this study, we will make some observations on the data we have reached on the folk beliefs and traditions-customs of Meskhetian Turks as their heritage which forms and protects their identity.

Keywords: Meskhetian Turks, Ahıska Turks, Folk Beliefs, Cultural Heritage.

Giriş

1996 yılından itibaren Türkiye’de Ahıska Türkleri hakkında birçok ilmi çalışmalar yapılmıştır. YÖK’ün Tez Merkezi sayfasında verilen bilgilere göre on biri doktora toplam elliye yakın lisansüstü tezler kaleme alınmıştır. İSAM’ın makale tarama sayfasında ise dört tane makale yer almaktadır (Gölen, 1996; Buntürk, 2007; Devrisheva, 2006; Ragibova, 2008; Faigov, 2015). Söz konusu çalışmalarda başta göç olmak üzere Ahıskalılar farklı açılardan araştırma konusu olmuşlardır. Fakat bununla beraber ifade etmek gerekir ki, Ahıska Türklerinin dini yaşantıları, örf ve adetleri, sahip oldukları inançları yeterince incelenmemiştir.

Bu çalışmamızda ilk önce Ahıska Türkleri hakkında öz bilgi vermeye çalışacağız. Daha sonra Ahıskalıların yerleştikleri bölge ve o topraklarda yürütülen siyaset hakkında bazı fikirlerimizi ortaya koyacağız. Ardından Ahıskalıların maruz kaldıkları Ahıska, Özbekistan ve Rusya olmak üzere üç farklı sürgünden söz edeceğiz. Bu çalışmamızın ana gövdesini oluşturan Ahıska Türklerinin halk inanışları konusuna gelince söz konusu olan inanışlarıyla alakalı, tekrardan kaçınmak adına, Denizli’de yaptığımız bir anket sonucunda elde ettiğimiz verilere dayanarak öz ve özgün bilgiler sunmaya çalışacağız. Son olarak, çalışmamızın farklı aşamalarında emekleri bulunan Ilmira Ragibova’ya ve Khalida Devrisheva’ya teşekkür ederiz.

Ahıska Türklerinin Genel Tarihi

Kesin olmamakla beraber Ahıska Türkleri X. yüzyılda mevcut Gürcistan’ın güneybatı sınırları dâhilinde olan bir bölgeye yerleşmişlerdir. Bu bölgeye yerleşen Türklere ya Ahıska Türkleri veya Meshet Türkleri denmektedir. Ahıska Türklerinin yerleştikleri bölge Ardahan’ın ili Posof ilçesine on beş kilometre mesafede bulunan bir mekândır (Buntürk, 2007:XV; Bostan, 1988:I/526).

Ahıskalıların ikamet ettikleri bölgede her zaman Osmanlılara destek çıktıkları, kimliklerini, dilini ve dinini korudukları tarihi belgelerde dile getirilmektedir (Bayraktar, 2012:231; Aydın, 2004:XXIX/304). Fakat sahip oldukları bu tutumlarının bedelini her

zaman ağır ödemişlerdir. Ahıskalılar 1828 yılına kadar da farklı sıkıntılar yaşamışlardır. Fakat bu tarihte gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşı, Ahıska Türklerinin tarihi seyrini değiştirecek tarzda olmuştur. Nitekim bu tarihten itibaren, genelde, Ahıska Türklerin ikamet ettikleri topraklar Rusların egemenliğinde olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise NKVD komiseri Lavrentiy Pavloviç Beriya'nın (1899-1953) Stalin'e (1879-1953) sunduğu tasarıda Ahıskalıların iskân ettikleri Ahıska, Adigen. Aspinza, Ahılkelek, Bogdanovka ve Acaristan bölgelerinden Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a sürgün raporu maalesef onaylanmış ve Ahıskalılar o günden beri göç ve sürgün hayatına terk edilmiştir. Yüz bine yakın bir nüfusun sağlıksız ve zor şartlarda hayvan vagonlarında sürgün edilmesi elde edilen verilere göre yarısının ölümüne ve kaybına neden olmuştur (Shukrieva, 2018:614; Buntürk, 2007:199).

Ahıskalılar sürgün edildikleri bölgelerde hiçbir zaman tam anlamıyla mutlu olamamışlardır. Bunun birkaç nedeni olabilir, bunlardan bazıları şu şekildedir:

Sıkıyönetim Rejimi: 1956 yılına kadar SSCB'nin uyguladığı bu rejim insanları sevdikleriyle görüşmesine engel olmuştur.

Milliyetçilik: SSCB'nin yürüttüğü siyasetinin neticesinde yerli halk, bunun farkında olmasa da, Ahıska Türkleri her gittikleri yerde dışlanmışlardır.

Vatan Özlemi: Ahıska Türkleri her zaman sürgün edildikleri bölgeye, ana vatanına dönmek istemişlerdir. Bunun için her zaman mücadele etmiştir. Fakat belirtmek gerekir ki yeni nesil Gürcistan'da yer alan Ahıska'ya değil Türkiye'ye yerleşmek istemektedir. Elbette bunun birçok sebebi vardır ve bu konu etraflıca farklı bir çalışmada kaleme alınmalıdır.

Tarihi vesikalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en çok göç alan ülkenin Kazakistan olduğunu göstermektedir (Aydın, 2004:XXIX/305). Bildiğimiz kadarıyla İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu bölgelere yerleşen Ahıska Türkleri ile Kazak halkı arasında ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Fakat bununla beraber 2006 ve 2016 yıllarında Kazaklarla Ahıska Türkleri arasında çıkan bir takım çatışmalar medyaya yansımıştır (Asia Terra, "Mezhnatsionalnye Konflikty v Kazakhstane: Pochemu Oni Voznikayut?", erişim: 24 Temmuz 2018, <http://www.asiaterra.info/obshchestvo/mezhnatsionalnye-konflikty-v-kazakhstane-pochemu-oni-voznikayut1>; Pravda.ru, "Dlya Mezhnetnicheskogo Konflikta v Kazakhstane Dostatochno İskry – Mneniye", erişim: 24 Temmuz 2018, <https://www.pravda.ru/news/expert /18-02-2016/1292704-grosin-0>).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Özbekistan, Ahıska Türklerini göç alan ikinci bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha öncede de dediğimiz gibi Ahıska Türkleri sürgün edildikleri Ahıska bölgesine dönmek için mücadele etmiştir. 1988'de vatana dönüş kongrelerinden onuncusu gerçekleşmiştir. Fakat bu kongre ve toplantıların hiçbirinin somut bir fayda sağlamadığını görmekteyiz. Zaten Ahıskalılar hükümet tarafından daima oyalatılmıştır. 1989 yılında Özbekistan'da bazı sebeplerden dolayı Özbekler ile Ahıska Türkleri arasında çatışma yaşanmıştır: Moskova'nın yürüttüğü siyasetinin neticesinde yerlilerin iş birlikteliğiyle çatışmanın ana sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Moskova'nın kışkırtmasıyla Özbekistan'da artan milliyetçilik duygularının galeyana gelmesi iki halk arasındaki çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca

belirtildiğine göre Rus yönetimi, çatışmanın neticesinde mağdur olacak Ahıska Türklerine kucak açarak (!) onları kırsal alanlara yerleştirmek istemiştir ki, gerçekten de bu çatışmalar neticesinde Ahıskalılar Rusya'nın Orenburg, Rostov, Volgograd, Krasnodar, Saratov, Salsk gibi illerin kırsal bölgelerine yerleştirilmiş ve hala bu bölgelerde binlerce Ahıskalı ikamet etmeye devam etmektedir (Aydın, 2004:XXIX/305).

1989 yılında yaşanan bu talihsiz olay tarihe “Fergana Olayları/Faciası” olarak geçmiştir. 1989 yılında Ahıskalıların Özbekistan'daki nüfusu 130 bine yakın olduğu tahmin edilmektedir. Yaşanan bu olaylardan sonra 200'den fazla ölü veren ve binlerce yaralı olan mağdur Ahıskalıların 70 bine yakını Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya'nın farklı bölgelerine göç etmek zorunda kalmışlardır (Demiray, 2012:881; Faigov, 2015:57).

Rusya'nın farklı bölgelerine sürgün edilen Ahıskalılar burada da mutlu bir hayat yaşayamamışlardır. Nitekim Ruslar Ahıskalılara ancak beş sene tahammül edebildiler. 1994 yılında Rostov ilinde milliyetçi Ruslar (Kazak) ile Ahıskalılar arasında yaşanan sıkıntılar neticesinde yerli yönetim Ahıskalıların bu bölgeyi terk etme kararını almıştır. Ayrıca 2006, 2010 ve 2012 yıllarında Ruslarla Kafkasya halkları arasında yaşanan çatışmalar Ahıska Türklerini de ilgilendirmiş ve olumsuz etkilemiştir (Sputnik i Pogrom, “Turki-meskhetintsy na Yuge Rossii”, erişim: 24 Temmuz 2018, <https://sputnikipogrom.com/society/42289/meskhetian-turks>).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kırgızistan'a sürgün edilen Ahıska Türklerinin sayısının yirmi bin civarında olduğu belirtilmektedir. 2010 yılında Kırgızistan'ın güneyinde ve aynı zaman Özbekistan'a sınır olan Oş ilinde Kırgızlarla Özbekler arasında “Lale Devri” ismiyle tanınan etnik bir çatışmaya şahit olmaktadır. Bu çatışma neticesinde 84 kişi ölmüş, 3'ü Ahıska Türkü 1600 kişi yaralanmıştır. Bu olaylardan sonra Ahıska Türklerin Türkiye'ye olan göçü hız kazanmıştır (Faigov, 2015:72).

Özetlemek gerekirse Ahıska Türkleri için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uğradıkları sürgün hayatı maalesef sürgünlerinin bir başlangıcıydı. O günden bu güne kadar Ahıskalılar hala sürgün hayatlarına devam etmektedirler.

Ahıskalılar gittikleri bölgelerde kimliklerini korumuşlar ve sahip oldukları din, dil ve adetlerine dört elle sarılmışlardır. Ahıskalılar devamlı Türk olduklarını gururla dile getirmişlerdir. Yine her şeye rağmen büyük bir özveri ile sahip çıkmaya çalıştıkları kültürleri ve hayatlarında uyguladıkları halk inanışları kamuoyu tarafından yeterince ve etraflıca bilinmemektedir. Sosyal medyada genelde Ahıskalıların sürgün hayatları ve buna bağlı dramaları dile getirilmektedir. Bununla birlikte nadiren de olsa Türkiye'de ikamet eden Ahıskalıların düşünleri de dikkat çekmekte dolayısıyla bunun vesilesiyle kendilerine has örf ve adetler tanıtılmış bulunmaktadır.

Ahıska Türklerinin Bazı Halk İnanışları ve Kültürel Mirası

Bir milletin kültürü ile halk inanışı arasında sıkı bir bağ vardır. Bazen kültür ile halk inanışlarının iç içe geçmesi dolayısıyla birbirinden ayrılamaz. Ayrı düşünüldüğünde ise o toplum için bir anlam ifade etmez hale gelebilir. Bu sebeple, bir toplumun kültürü ve halk inanışını birlikte birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmekte fayda vardır.

Kültür ile halk inancı diye ifade edilen unsurlar birbirini hem etkiler hem de birbirinden etkilenir. Yani kültür ile halk inanışları arasında karşılıklı kaçınılmaz bir etkileşim bulunmaktadır.

Halkbilim: bir topluluğa/millete ait maddi ve manevi olan kültürel unsurları konu edinen, bu unsurları kendine has yöntemlerle araştırma konusu yapan bilim dalıdır. Halkbilim, toplumun tüm kültürel unsurlarını kendine has yöntemlerle ele alıp inceleyen ve bir sonuca ulaşan bir bilimsel alandır. Halk inanışları ise, halkbilimin bir alt dalı olarak kabul edilmektedir. Yani halk inanışları, bir topluluğun maddi ve manevi tüm kültürel unsurlarından daha ziyade bu unsurları din ile ilişkisi bağlamında ele alıp değerlendiren bir bilimsel alandır. Halk inanışları araştırmalarında hem halkbilimin yöntemleri hem de din bilimine ait unsurlar yer almaktadır. Yani, halk inanışları araştırmaları, halkın maddi-manevi unsurlarını inanışla bağlantısı çerçevesinde ele alarak tabiatüstü, insanüstü bir gücün varlığının kabulünden kaynaklanan görev, kaçınma gibi uygulamaların insan ve toplum hayatına yansımalarını konu almaktadır (Eroğlu, 2015:20-22).

Ahıska Türklerinin halk inanışları, biraz önce de izah ettiğimiz üzere, kültürleriyle ve dolayısıyla bu topluluğun kendi kimlikleriyle özdeşleşmiş durumdadır. Baş tarafta da ifade edildiği üzere Ahıska Türklerinin sürgünde iken kimliklerini koruyarak bir arada kalmalarını ve birbirine kenetlenmelerini sağlayan unsurların başında diğer Türkî toplumların halk inanışlarıyla büyük oranda örtüşen Ahıska Türklerinin halk inanışları ve bu inanışlara bağlı uygulamaları yer almaktadır. Ancak, sürgün esnasında farklı inanç ve kültürlerle tanışan Ahıska Türkleri kaçınılmaz olarak hem onların inanış ve kültürlerinden etkilenmişler hem de onların inanış ve kültürlerini etkilemişlerdir.

Bu çalışmamızda, hem zamanı iyi kullanmak adına hem de çalışmamızın hacminin sınırını aşmadan Ahıska Türklerinin bazı halk inanışlarından örnekleme yaparak konuyu özetle izah etmeye çalışacağız. Ağırlıklı olarak bu çalışmamızda hayatın geçiş dönemleriyle ilgili inanış ve uygulamalara yer vermeyi düşünmekteyiz. İnsan hayatı farklı dönüm noktalarından oluşmaktadır. İnsanlar bu dönemlerin önemine binaen bazı inanış ve uygulamalar geliştirmiştir. Şimdi, Ahıska Türklerinin insan hayatının geçiş dönemlerine ilişkin inanış ve uygulamalarından bazı örnekler vererek konuya açıklık getirelim.

Hayatın geçiş dönemleri doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilebilir. Ancak her dönemin öncesi, esnası ve sonrası olmak üzere üç evresi bulunmaktadır. Ahıska Türklerinin bu dönemlere ait inanış ve uygulamaları diğer Türk boylarından çok da farklı değildir. Bu durum, hem Ahıska Türklerinin hem de diğer Türk boylarının sahip olduğu din, kültür gibi unsurların ortak olmasına bağlıdır (İnan, 1986:190).

Doğum ile ilgili Ahıska Türklerinin inanış ve uygulamasından (Denizli'de ikamet etmekte olan Ahıska Türkleri temel kaynak olarak alınmıştır), doğum öncesinde, doğum esnasında ve doğum sonrasında olmak üzere birkaç örnek vereceğiz. Doğum öncesinde, yeni evlenen çiftin belli bir zaman dilimi içinde çocuk sahibi olması beklenir. Bu gerçekleşmezse, kadına kötü ruhların musallat olduğu inanışı gereği gökten

düştüğüne inanılan meteor taşı kadının karnına gelecek şekilde sarılır. Böylece bu meteorun kadını, hamile kalmasına engel olan kötü ruhların musallat olmasından kurtaracağı düşünülür. Hamile kalabilmek için uygulanan bir diğer uygulama ise, hemen tüm Türk boylarında olduğu gibi ulu, kutsal olduğu kabul edilen eren, yatır gibi yerlere gidip bu mekânın ve bu mekânda bulunan ermişlerin maneviyatından şifa umulur (Eroğlu, 2017: 260). Böylece, kadının şifa bularak hamile kalacağı umulur. Meteor taşıyla ve kutsal mekân-eren ziyareti ile ilgili inanış ve uygulamaların Türklerin eski inanışlarının birer yansıması olarak kabul edilmektedir (İnan, 1986: 167). Bu da bize sahip olunan inanışların insan ve toplum hayatına yansımaları göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Hamilelik sırasında çocuğun cinsiyetinin belirlenmesine yönelik yapılan çiftlerin yatağının altına makas veya bıçak konulması; hamile kadının başına tuz dökülmesi gibi uygulamalara yer verilmektedir. Eğer kız çocuğu olması isteniyorsa yatağın altına makas, erkek çocuğu isteniyorsa bıçak konulur. Böylece olacak çocuğun cinsiyetinin belirleneceği kabul edilir. Tuz döküldüğünde, hamile kadın saçını düzeltirse kız çocuğuna; çenesine veya üst dudağına dokunursa erkeğe hamile olduğuna inanılır. Doğumun kolay olması için de daha önce doğumu kolay yapmış bir kadının eteğine su dökülür ve “bir ses ile kurtulsun” diye söylenir. Böylece doğumun kolay gerçekleşeceği kabul edilir. Hamile kadınların geceleyin dışarı çıkmamalarına dair bir inanış da Ahıska Türklerinin bu döneme ait inanışları arasında yer almaktadır. Çünkü “erşüke”den yani kötü ruhların hamileye musallat olmasından korkulur (Ragibova, 2008:126-127; İlmira, Ragibova, 31.01.2018, Honaz).

Doğum sonrası hem çocuk hem de anne için önemli zaman dilimleridir. Bu sebeple, kötü ruhlara karşı savunmasız olduğu kabul edilen annenin ve bebeğin, kırk gün boyunca dışarı çıkarılmaması, bebeğin nazardan korunması için beşiğe veya bebeğe nazar boncuğu/muska takılması, kötü ruhların evin içerisine girmemesi için evin eşiğine zincir konulması, beşiğe Kur’an ve demir bir eşyanın yerleştirilmesi lohusa döneminin bitiminde yapılan “kırklanma” gibi uygulamalar Ahıska Türklerinin halk inanışları ve manevi kültürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın hacmi bu inanış ve uygulamalarının detayına girmemize uygun olmadığından bu kadarıyla yetinmek istiyoruz.

Evlilikle ilgili inanışlara gelince her Türk toplumunda olduğu gibi Ahıska Türkleri arasında da zaman, mekân ve cinsiyete göre değişmekle birlikte evlilik yaşı önemlidir. Evlilik yaşı geldiği halde evlenemeyenler için- daha ziyade kızlar- bahtını açtırma uygulaması vardır. Bunun için bir mollaya gidilir ve yıldızname yaptırılır ve bunun sonucunda kismetin açılacağı düşünülür.

Yine evlilik insan hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu sebeple insan, bu döneme ayrı bir önem atfetmektedir. Bu dönemde mutluluk, neşe ve umut için bazı uygulamalar yapılmaktadır. Evlilik öncesi görücüye gitmek için seçilecek zaman oldukça önemli kabul edilmektedir. Uğur getireceğine inanılan günler olan Perşembe ya da Cumartesi akşamları tercih edilir. (Seher, Mursal, 16.12.2017. Honaz; Dilara, Mursal, 12.12.2017. Honaz; Eşref, Osmanlı, 13.02.2018. Honaz). Ahıska Türkleri arasında

evlilik öncesi kız isteme, şerbet içme, nişan, urba, kesim kesme gibi uygulamalara yer verilmektedir (Ragıbova, 2008:121-122).

Evlilik döneminde düğün önemlidir. Düğün esnasında yapılması veya uygulanması gerekenlere Ahıska Türkleri ayrı bir önem vermektedirler. Gelinin ilk evden çıkmasından başlayan bu uygulamalar düğün sonrası güne kadar devam eder. Gelin babasının evinden çıkacağı zaman erkek kardeşi veya babası tarafından ‘mökkem’ (muhkem) olması için geline kuşak bağlanır. Daha sonra evden çıkıp damat evine varana dek gelin aynaya bakmalı ki, gelin güzel, güler yüzlü ve yeni evinde mutlu olsun. Gelin arabadan indiği zaman henüz eve girmeden hayatı boyunca tüm dert ve belalardan uzak olması için yere konulan tabağı ayağıyla kırar. Eve girerken gelin geçimlerinin tatlı, dilinin tatlı olması için eliyle kapıya veya evin eşiğine bal sürer. Ayrıca, eve girince gelinin kucığına bir bebek verilir ki, böylece gelinin bir an önce çocuk sahibi olması temenni edilir. Gelinin kucığına verilen bebek genellikle erkek olur. Bu da Ahıska Türklerinin erkek çocuklarının olmasını arzuladıklarını göstermektedir.

Düğün esnasında Ahıska Türklerinin her zaman önem verdikleri ‘temen/temenna’ alma uygulamasını gerçekleştirmektedirler. Düğüne gelen davetlilerin en kalabalık olduğu zamanda evli olan sağdıç eline kılıca benzer kesici bir şey alıp gelinin etrafında döner ve “ hanım neneler, hanım bacılar; gelinin dilini mi keselim lisanını mı?” sorusunu üç defa tekrarlar. Misafirler gelin çok konuşmasını ve kaynanasına ve kocasına karşı tatlı dilli olsun diye ‘dilini kes’ derler. Hemen ardından henüz gelinin duvağı açılmadan önce gelinin beline iki büyük ekmek bağlanır. İki eline de pirinç verilir. Böylece gelinin rızkının bol ve bereketli olacağına inanılır. Gelin kaynatası ve kaynanasından ve oradaki büyüklerinden ‘temen’ alırken elindeki pirinçleri yere serilen kilim vb. şeyin üzerine döker ve ardından duvak açılırken beline bağlanan ekmekler üç defa kaldırılıp konduktan sonra alınır. Gelinin üzerinde söz üstünlüğü olsun diye bu ekmekler ve dökülen pirinçler gelinin kaynanasına verilir (Seher, Mursal, 16.12.2017. Honaz; Dilara, Mursal, 12.12.2017. Honaz; Eşref, Osmanlı, 13.02.2018. Honaz). Bu uygulama hem bir kültürel miras hem de bir inanış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahıska Türklerinin hayatın önemli dönün noktası olan ölüm öncesi ve sonrasına ait inanışlarına bağlı uygulamaları da bulunmaktadır. Ölüm, bir yok oluş değil yeni bir hayata başlangıç olarak görüldüğünden ölüm öncesi, esnası ve sonrasına yönelik uygulamalar insan ve toplum hayatında etkisini hissettirmektedir. Ahıska Türkleri diğer Türk boylarındakine benzer bir şekilde ölüm öncesindeki hastanın fiziksel durumuna bağlı olan, ölüm zamanına bağlı olan ve ölüm şekline bağlı olan inanışlar vardır. Ölüm öncesinde hastanın yüzüne bakan birinde ‘şeytan çarpmışa dönmüş’, ‘kapkara kesilmiş’ şeklinde bir kanaat belirirse o kişinin cehennemlik olduğu; ‘yüzü parlamış, güzelleşmiş’ kanaati hâsıl olursa cennetlik olduğu kabul edilir. Ölüm zamanına göre de kişinin cennetlik olup olmadığına karar verilir. Eğer kişi, mübarek ve uğurlu sayılan günlerde ölürse cennetliklerden olduğuna inanılır. Buna göre, Cuma günü, kandil ve Ramazan günlerinde ölen kişi cennetliklerden addedilir. Ancak Ahıska Türklerinde ölüm zamanına göre kişinin cehennemlik olduğuna dair bir kabullenme bulunmamaktadır. Ölüm anında kişinin şehadet getirebilmesi cennete kolaylıkla girenlerden olduğuna yorumlanır (Kıbar, Atamov, 31.01.2018. Denizli; Ömer Ali, İsmail, 02.02.2018. Honaz).

Ölüm sonrasında ise, cenazenin bekletilmeden bir an önce defnedilmesine dikkat edilir ki, ölen kişinin ruhu eziyet çekmesin. Sebepsiz yere cenazenin defni için acele edilmezse, ruhunun eziyet çekeceği düşünülür. Mezarın üzeri örtülürken kürek vb. araç ve gereçler verenden alana bir ağırlık geçeceğine olan inanıştan dolayı elden ele verilmez. Bunun yerine verecek olan bu şeyleri yere koyar. Alacak olan da yerden alır. Bazı Ahıska Türklerinde cenazenin evdeki yeri gömülüp eve tekrar dönene kadar boş bırakılmaz. Eğer boş bırakılırsa o evden yeni bir cenazenin çıkacağı ve kötü ruhların o eve musallat olacağı kabul edilir. Cenazenin ardından mezarı kazan kişilerin memnun olması için pişi yapılır ve onlara ikram edilir. Böylece hem ölünün ruhunun razı edileceğine hem de emeği geçenlerin razı edileceğine inanılır. Bu yapılmazsa ölen kişinin ruhunun eziyet çekeceği kabul edilir. Ölünün ardından belli günlerde yapılan uygulamalara yer verilir. Üçüncü, yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günler önemlidir. Cenazenin ardından bu günlerde pişi yapılır, eş-dosta yemek verilir ve hayır dua yapılır. Böylece ölen kişinin ruhunun rahat edeceği, yapılan bu şeylerden haberdar olacağı ve sorgusunun hafifleyeceği kabul edilir. Ölümle ilgili olarak Ahıska Türklerinin sahip olduğu inanış ve uygulamalar daha önce sahip oldukları din, kültür gibi unsurlarla birlikte İslam dininden de etkilenmiştir.

Bu çalışmamızda her ne kadar ağırlıklı olarak hayatın geçiş dönemlerine bağlı olan inanış ve uygulamalarına yermişsek de Ahıska Türklerinin günlük hayatla ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaları da mevcuttur. Biz bu alanlara ait olan inanışların başka bir çalışmada ele alınmasının daha isabetli olduğunu düşünmekle birlikte bazılarını kısaca değinmenin yararlı olduğu kanaatini taşımaktayız.

Günlük hayatla ilgili olarak Ahıska Türkleri nazarla ilgili inanışlara önem vermektedirler. Ahıska Türkleri tarafından nazardan korunmak ve nazardan kurtulmak için benimsenen uygulamalarla birlikte dikiş dikmek, saç/turnak kesmek, eşik, ayna, yolculuk, bahtını açmak, mezarlığa işaret etmek, sakız çiğnemek gibi günlük hayatla ilgili durumlara bağlı inanışlar ve uygulamalara da yer verilmektedir. Ayrıca, yağmur, ev eşyası, diş çıkması, yitik eşyanın bulunması, parmakları kenetlemek gibi günlük hayatın içinde yer alan durumlara bağlı inanışlar ve uygulamalar toplum ve insan hayatında kendine yer bulmaktadır.

Burada sadece nazarla ilgili olan inanış ve uygulamasına yer vermek istiyoruz. Ahıska Türkleri arasında nazarı değen kişilerin bazı özelliklerinin olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, açık mavi göz rengine sahip olanlardır. Bu sebeple, bu özelliğe sahip kişilere karşı dikkatli olunması gerekir. Bu kişilerin de daha dikkatli olarak nazarlarının değebileceğinin farkında olmaları beklenir. İkinci ise, yaşı biraz geçmiş olan kişilerdir. Bu kişiler, toplumda çok meraklı olmalarıyla tanınır. Bu sebeple, etrafı çok dikkatli incelerler. Bunun neticesinde nazarlarının etkili olacağı kabul edilir. Üçüncüsü, bebekken süten kesildikten sonra tekrar emmeye başlayanlardır. Son olarak ise, bir şeye veya kişiye hiç gözünü ayırmadan uzun uzun bakanlardır. Genel olarak Ahıska Türkleri arasında bu dört özelliğe sahip kişilerin nazarlarının etkili olacağına dair inanış bulunmaktadır (Osmanlı, Eşref, 10.01.2018. Honaz; Mursal, Seher, 08.01.2018. Honaz).

Ahıskalılarda, yapıldığında nazardan koruyacağına inanılan uygulamalara yer verilmektedir. İlk uygulama, üzerinde nazar bulunan kişinin nefesi keskin olduğu

toplum tarafından kabul gören hocaya gidip okutulmasıdır. İkincisi, halk arasında nazardan kurtarıldığına inanılan kadına gidilip tütsü yaptırılmasıdır. Bu kadın genellikle yaşlı olur. Üçüncü olarak, nazarı değenin elbisesinden bir parça alınıp yakılarak üzerinde nazar olan kişiye koklatılmasıdır. Bu uygulamalar neticesinde üzerinde nazar olan kişinin nazarın etkisinden kurtulacağına inanılır (İsmail, Kerim, 10.01.2018. Honaz; Kurbanoğlu, Cabbar, 10.01.2018. Honaz).

Sonuç

Burada dikkat çekmemiz gereken önemli bir nokta ise, Ahıska Türklerince bu inanış ve uygulamaların toplumun birer kültürel unsuru olarak kabul edilmiş olmasıdır. Bu durum kültür-din-inanış ilişkisini göstermesi bağlamında önem arz etmektedir. İnanışa dair unsurlar kültürel mirasın oluşmasında etkilidir. Sahip olunan inanışlar, uygulamalar yoluyla toplumda kendini görünür kılmaktadır. Görünür olan bu uygulamalar ise, bir toplumun kültürel unsuru hale gelerek nesiller boyu bazı anlam ve şekilsel değişikliklerle devam etmektedir. Dolayısıyla inanış ve bu inanışa bağlı uygulamalar kültürel miras olarak toplumda hayat bulmakta; toplumun davranış ve düşüncüsü üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda bir toplumun halk inanışı ve uygulamaları kültürel mirasın oluşmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir paya sahiptir.

KAYNAKÇA

- Mezhnatsionalnye Konflikty v Kazakhstane: Pochemu Oni Voznikayut?, *Asia Terra*, Erişim: 24 Temmuz 2018, <http://www.asiaterra.info/obshchestvo/mezhnatsionalnye-konflikty-v-kazakhstane-pochemu-oni-voznikayut1>.
- Aydın, M. (2004), Meshet Türkleri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları.
- Bayraktar, R. (2012), Sovyetlerin Milliyetler Politikası ve Ahıskalı Türkler, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35, s. 223-248.
- Bostan, İ. (1988), Ahıska, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Büntürk, S. (2007), *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Demiray, E. (2012), Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri, *Turkish Studies Dergisi*, 7/3, s. 877-885.
- Devrisheva, F. (2006), *Ahıska Türkleri (sözlü kültür bağlamında)*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eroğlu, A. H. (2017), Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar, *Halk İnanışları El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Faigov, O. (2015), *Abıska Türklerinin Türk Basımında Sunum Biçimi (1944 Abıska Sürgünü, 1989 Fergana Faciası, 2004 Krosnodar Gç, 2010 Kırgızistan Çatışması rnek Olayları)*, Erzurum: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Glen, H. B. (1996), *Abıska'nın Elden Çıkışı*, Samsun: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İnan, A. (1986), *Tarihte ve Bugün şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Dlya Mezhethnicheskogo Konflikta v Kazakhstane Dostatochno İskry – Mneniye, *Pravda.ru*, Erişim: 24 Temmuz 2018, <https://www.pravda.ru/news/expert/18-02-2016/1292704-grosin-0>.
- Ragibova, İ. (2008), *Kırgızistan'da Yaşayan Abıska Türklerinin Folkloru*. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Shukrieva, S. (2018), Abıska Türkleri'nin Türkiye'ye Dönüş Mücadelesi Ve Ukrayna Olaylarının Türk Medyasına Yansımaları, *Turkish Studies Dergisi*, 13/10, s. 609-616.
- Turki-meskhentintsy na Yuge Rossii, *Sputnik i Pogrom*, Erişim: 24 Temmuz 2018, <https://sputnikipogrom.com/society/42289/meskhentian-turks>.

Kaynak Kişiler

- Atamov, Kibar (12.01.2018). D. 1958, Emekli, Denizli.
- İsmail, Kerim (10.01.2018). D. 1963, Turizmci, Honaz
- İsmail, Ömer Ali (10.01.2018). D. 1954, Emekli, Honaz.
- Kurbanoglu, Cabbar (10.01.2018). D. 1956, Emekli, Honaz.
- Mursal, Dilara (08.01.2018). D. 1971, Ev Hanımı, Honaz.
- Mursal, Seher (08.01.2018). D. 1943, Emekli, Honaz.
- Osmanlı, Eşref (10.01.2018). D. 1938, Emekli, Honaz.
- Ragibova, İlmira (31.01.2018). D. 1981, Akademisyen, Honaz.